

Een skelet van de in historische tijd uitgestorven vogel dodo (*Raphus cucullatus* LINNÉ) van Mauritius in het Mineralogisch - Geologisch Museum te Delft.

door P. Schuyf

A description and picture is given of the skeleton of the extinct bird Dodo (*Raphus cucullatus* (L I N N É) of the Isle of Mauritius near Madagascar. Some remarks are given of the possible ways, in which it lived and of relations of it in the neighbourhood. A rather complete skeleton is preserved in the Museum of the Mining departmen of the Delft University of Technology in the Netherlands.

In het Museum van de Mijnbouwkundige afdeling van de Technische Hogeschool te Delft bevindt zich een vrij gaaf skelet van de dodo, ook wel dronte en door de oude zeelieden walchvogel (*Raphus cucullatus* (L.) genoemd. Met gips zijn aangevuld een groot deel van de schedel, enige wervels en ribben, een deel van het borstbeen en de schoudergordel, de vleugels, het bekken en een groot deel van de poten, waarbij de kootjes en de nagels geheel. De reconstructie van de ontbrekende delen is geschied aan de hand van goede vondsten uit het moeras „Mare des Songes” op Mauritius.

Het eiland Mauritius, behorende tot de groep der Mascarenen, waartoe ook behoren Réunion en Rodriguez, ligt ongeveer 800 km ten Oosten van Malagasi (voorheen Madagascar) in de Indische Oceaan, evenals Réunion, terwijl Rodriguez ongeveer 1400 km ten Oosten van dat grote eiland ligt.

Behalve enige skeletten, waarvan geen enkele gaaf, voor zover ik uit de literatuur heb kunnen vinden (wel zijn door een aantal exemplaren, indien tezamen genomen, toch ten slotte alle skeletdelen bekend), een kop en een poot in het Ashmolean Museum te Oxford, een poot in het British Museum te Londen (de kop en poten zijn overblijfselen van een slecht geprepareerd opgezet volledig individu dat verder niet bewaard gebleven is) en een ei in Zuidafrika, is er niets van dit toch historisch bekende en in de tijd van de ontdekking nog zeer talrijke dier bewaard gebleven.

De eerste berichten erover zijn van de Portugese kapitein PERO MASCARENHAS, naar wie de eilanden later Mascarenen werden genoemd, in 1505. Een wat later Portugees rapport berichtte, dat de eilanden buiten de vaarroute lagen, dat er drinkwater te vinden was, maar dat er niets bijzonders groeide, wel had men op het strand bijzonder lompe en vette vogels gezien, die niet konden vliegen en die een niet lekker smakend vlees hadden.

De volgende beschrijving is afkomstig van Admiraal JACOB VAN NECK, die er in 1598, uit de koers geslagen door een zware storm, aanlegde om zijn gehavende schepen te kalefaten en het maar tegelijk in naam van prins Maurits in beslag nam en het eiland Mauritius noemde. Uit die tijd en ervoor vindt men ook wel de naam Zwaneneiland. De vogels, die hij er vond beschreef hij als: groter dan een

Foto 1. Dodo (*Raphus cucullatus* (Linné)) gereconstrueerd skelet uit het Mineralogisch Geologisch Museum van de Technische Hogeschool te Delft.

zwaan, met een lijf als een „vogelstruys”, de voeten als een arend, met weinig veren over het lijf, de vleugels van de grootte als een taling. De grootte van de vogel was ongeveer gelijk aan die van een zwaan. Eén van de meest opvallende kenmerken van de vogel was zijn onvermogen tot vliegen. De vleugelbeenderen waren zeer klein, maar er bestonden nog wel wat slagpennen, die volgens afbeeldingen van naar levende dieren gemaakte schilderijen van o.a. ROELANT SAVERY en GIJSBERT de HONDECOETER wit waren en volgens een Indische schildering geelachtig, in tegenstelling tot de lichaamsveren, die blauwachtig grijs waren en bij de hals iets lichter tot bruin. Alleen de borst vertoonde een geelachtig witte kleur. Als staart vindt men enige gekroesde veren, die blijkbaar dekveren waren, terwijl slagpennen hebben ontbroken. Deze staart is op de meest verschillende plaatsen geschilderd en getekend, van achter het lichaam tot bijna aan het midden van de rug, een kwestie, waarop nog teruggekomen zal worden. De poten waren krachtig, echte looppoten, van gelige of geelgrijze kleur. De tenen waren van onder dik met goed ontwikkelde nagels van donkere kleur.

Zeer kenmerkend was de enorme snavel, die zijdelings samengedrukt was. De twee helften waren aan de voorzijde gekromd, terwijl de bovensnavel vooraan een sterk gekromde haak vertoonde, die ver voor de ondersnavel uitstak. De snavel schijnt bont gekleurd te zijn geweest met aan de haak van de bovensnavel een gelige of roodachtige vlek en meest versierd met rimpels of lijsten, terwijl de schuin geplaatste neusgaten ver naar voren aan de bovensnavel waren geplaatst, vlak achter de haak, terwijl zich een zwak gewelfde verhoging boven de neusgaten bevond. De twee snavelhelften waren gescheiden door een zeer diepe bekspleet, die tot voorbij het oog liep. Ze konden de bek dan ook behoorlijk ver opensperren.

Heel typisch is ook de naakte kop huid, die tót ver over de schedel reikte. Deze kale plek werd begrensd door een krans van donsveren, die in een punt naar voren uitliep, waardoor, ook door de vorm van de daarachter gelegen veertjes, deze er als een mutsje uitzag. Aan dit door de meeste beschrijvers, die het levende dier nog gezien hebben, opgemerkte „kapje”, dankt het dier zijn wetenschappelijke naam. Cucullatus betekent de „van een kap voorziene”. Linnaeus heeft het dier al onder de naam „*Struthio* (= struisvogel) *cucullatus* beschreven. Een jonger synoniem voor de nu geldige naam *Raphus cucullatus* (Linné), die men nog vaak in oudere literatuur vindt, is *Didus ineptus*, die dus tegenwoordig beter vermeden kan worden.

Veel is er over gediscussieerd, hoe de op verschillende afbeeldingen zo variërende plaats van de staart moet verklaard worden. Het meest bevredigende antwoord daarop schijnt wel gegeven te zijn door Dr. A. C. OUDEMANS in zijn „Dodo-studiën”.

Hij neemt aan, dat de zo verschillende voorstellingen, die door de verschillende tekenaars en schilders gegeven zijn alle in hoofdzaak juist zijn, de door hen afgebeelde „stoere” en „ronde” vorm zouden „jaargetijden-verschillen” zijn.

In een bericht uit 1631 schreef een onbekende zeeman over de eerst genoemde vorm:

„Sijn seer superbe off hovaerdich, sij vertoonden haer met een steyl, straf gesicht ende opspalkende mont, seer permantich en driest van ganck, wilden schier niet een voet voor ons versetten”. In deze toestand konden zij dan ook hard lopen. De afbeeldingen, waarop de vogel in deze vorm is afgebeeld zijn niet talrijk en komen voor op een gevelsteen in het zogenaamde „Scho tsche Huis” in

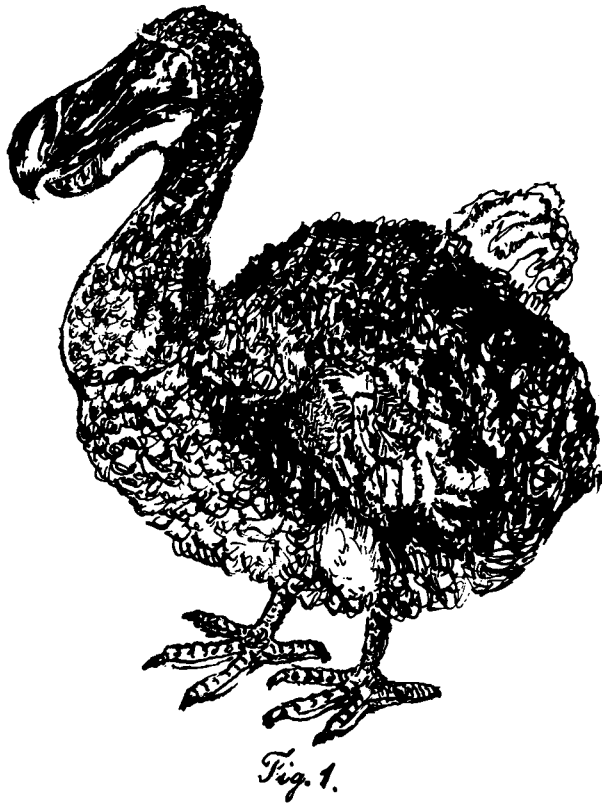

Fig. 1. Reconstructie van de dodo, naar STRICKLAND, 1848.

Vere (hoewel één schrijver meent, dat dit de solitaire voorstelt) en de „Dodo van Florence”. Beide tonen een goed bevederde vogel met wijd opengesperde bek, hoog op de poten en met een weliswaar gevulde, maar niet overmatig vette romp, die slechts weinig schuin naar achteren stond ten opzichte van de horizontale lijn. De hals was hoog opgericht, maar vrij dik.

Er is ook een afbeelding bekend van de vogel in de rui, uit een houtsnede in een Latijns werk van CLUSIUS. Blijkbaar wierp het dier in de ruitijd alle dekveren gelijk of nagenoeg gelijk af, een verschijnsel, dat ook nu nog bij vele vogels voorkomt. Op deze afbeelding ziet het dier er uit, alsof hij geplukt is, geheel bedekt met stompjes wuivende donsveren.

Dan vindt men nog de ronde vorm, waarbij het lichaam opvallend korteivormig is, zeer gevuld, maar niet bovenmatig vet.

In dezelfde houding is het skelet in het Delfse Museum opgesteld. Ook de tamelijk gekromde nek doet aan de afbeeldingen van de „ronde” vorm denken.

Fig 2.

Fig. 2. Kop van de witte dodo (*Victoriornis imperialis*) van JAN GOEIMARE, 1627.

Of de preparateur dit opzettelijk gedaan heeft, is mij onbekend, maar daar Professor UMBGROVE het skelet verwierf, is het niet onwaarschijnlijk, dat deze aanwijzingen gaf of deze vorm heeft goedgekeurd.

Werkelijk vet is het dier op verschillende pentekeningen, aquarellen en olieverfschilderijen, waaronder van beroemde meesters. Deze afbeeldingen zijn gemaakt naar dieren, die in Europa geleefd hebben, in gevangenschap in particuliere managerieën, een liefhebberij van verschillende vorsten o.a. van Prins Maurits en in Wenen bij vorsten uit het huis Habsburg.

OUDEMANS meent nu, dat de „stoere” vorm afkomstig is uit de tijd tussen oktober en februari en de „ronde” vorm uit de tijd tussen maart en september, als er een overvloed van voedsel was en de van nature tot dik worden geneigde dieren een grote vetophoping in het achterlijf kregen waardoor het lichaam propvormig werd. De in de „stoere” vorm bijna horizontaal liggende vleugelslagpennen gingen hangen en de staartwervels werden naar boven gedrukt, waardoor de staart meer ruggelings werd verplaatst. De zeer vette vormen, die de schilders afbeelden, zouden dan in het laatste stadium van deze ontwikkeling zijn, misschien nog wat verergerd door „domesticatie”, vormen die het meest tot de verbeelding van de artisten spraken. Het is niet geheel onmogelijk, wat LÜTTSCHWAGER veronderstelt, dat de voorstelling wat beïnvloed werd door een zekere mate van „Dichterlijke vrijheid” (de schilders van die tijd „conterfeiten” vaak dikke mensen), waardoor de werkelijk aanwezige kenmerken wat werden overdreven. Maar mogelijk is ook, dat de gevangenschap met het stellig ongewone voedsel en de waarschijnlijk geringe graad van bewegingsmogelijkheid de dieren extra vet heeft gemaakt.

Deze verschillen heeft men ook wel willen toeschrijven aan verschil van sexe. Dit schijnt evenwel niet zo te zijn. Een auteur meent zelfs te kunnen zeggen, dat de mannetjes lichtblauwgrijs waren en een meer ontwikkelde pluimstaart hadden, de wijfjes waren donkerder met een staart met meer dotvormige, geïsoleerde veren. Bovendien schijnen de mannetjes groter geweest te zijn.

De dodo was een bosvogel. In de tijd van de ontdekking was Mauritius overal met bos bedekt, weinig verwonderlijk op een vulkanisch eiland onder de tropen en zonder grazende zoogdieren. En dat bos reikte tot vlak bij zee. In het Journaal van Steven van der Hagen staat: „aten anders niets als schildpadden, dodaarsen (= dodo's), duiven, tortelduiven, grauwe papegaaien en diergelijke, die alle dagen in het bos met de handen gingen grijpen”. Pas in verhalen van na 1800 lezen we, dat de dodo een strandvogel was. Waarschijnlijk is deze idee ontstaan, doordat de schilders hem nog al eens afbeeldden aan of bij het water. Maar zij hebben gewerkt naar gevangen exemplaren. Het schijnt, dat men de dieren, die immers niet weg konden vliegen, niet in kooien hield, maar samen met eenden, ganzen, zwanen en steltlopers, die gekortwiekt waren, vrij liet rondlopen.

De weinige berichten, die men over het broeden heeft, vermelden, dat er meestal (of steeds?) één wit ei was, dat ze hun nest maakten van verzamelde planten, die zij „anderhalve voet hoog opstapelden en dat mannetjes en wijfjes broeden.” Over jonge vogels is niets bekend.

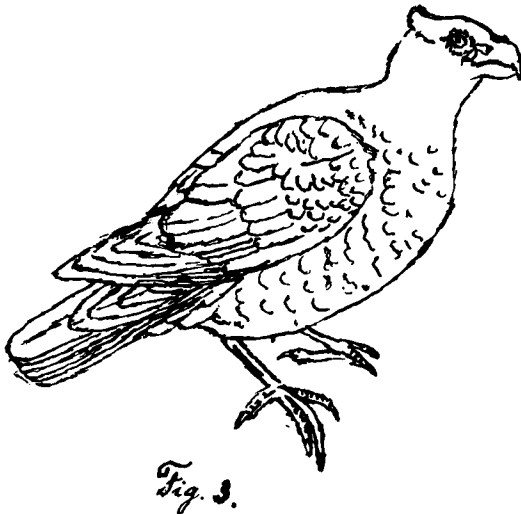

Fig. 3. Tanduif (*Didunculus strigirostris*) van Samoa, naar Van Kampen.

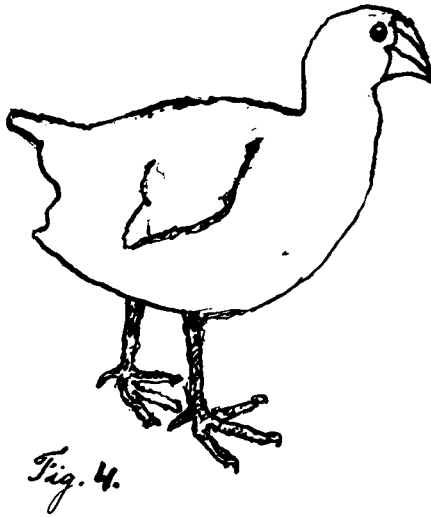

Fig. 4. Takahe (*Notornis hochstetteri*) van Nieuw-Zeeland.

Over de voedingswijze is nauwelijks iets met zekerheid bekend. In een brief van een anonieme schrijver van 1631 staat: ende opspalkende mont . . . haar spijs was rauwe freyt." Dit is het enige bericht uit de tijd, dat het dier nog leefde. Men vermoedt dus, dat het dier leefde van afgevallen vruchten, (immers hoog uit de bomen kon hij ze niet halen), die hij waarschijnlijk tussen de poten klemde en er zo met de stevige haaksnavel, die zonder twijfel zeer krachtig was (in een journaal staat: zij konden geweldig hard bijten) openhakt. Een vergelijkbare hedendaagse soort, wat snavel betreft, de tandduif (*Didunculus strigirostris*), krabt met de stevige klauwen en de snavel knollen uit de grond en het is niet onwaarschijnlijk, dat de dodo dit eveneens deed. Daarnaast is het niet uit te sluiten, dat het dier zich ook wel eens waagde aan schelp- en schaaldieren. Om dit laatste voedsel als hoofdzaak te beschouwen, zoals LUTTSCHWAGER doet, alleen wegens een zekere overeenkomst met een Zuidamerikaanse roofvogel, die ook grote klauwen aan de poten heeft, lijkt wel wat ver gezocht. In elk geval konden de dodo's aan boord van de schepen en in de menageriën toch haast niet anders dan met plantenvoedsel in leven gehouden worden, het is uiterst onwaarschijnlijk, dat men veel schelp- of schaaldieren als voedsel kon verstrekken. Een oud reisverhaal deelt mee, dat een gevangen vogel vrij op het schip rondliep en de de scheepstimmerman het voerde met groenten en fruit.

Hoe het dier aan de naam dodo kwam, heeft al veel pennen in actie gebracht. Het schijnt al een oud woord te zijn uit het Portugees en kan dan „dom” betekenen, omdat de zeelieden er wel in slaagden, ze met de hand te grijpen.

Een andere verklaring is die van Oudemans. Deze wijst er op, dat het Portugees woord wordt uitgesproken min of meer als doe-doe, en dat het een klankna-bootsend woord zou zijn van het geluid van de vogel, dat dan min of meer op dat van een duif zou geleken hebben. Hoewel niet onwaarschijnlijk, schijnt toch ner-

gens een mededeling over het geluid van de dodo gepubliceerd te zijn, zodat deze naamafleiding nog onbeslist moet blijven. De naam dodaars, die we in oude journalen vinden, zal wel te danken zijn aan het afgeronde achterdeel van het dier en het is onwaarschijnlijk, dat het woord veel te maken heeft met dat van onze zo genoemde fuutachtige watervogel, die evenwel ook wel oorspronkelijk om dezelfde reden zo genoemd werd. Al even onduidelijk is, hoe de naam dronte, die men er ook wel voor vindt, ontstaan is, mogelijk van het Deense woord Drønter, dat „talmer” betekent, verwant met het Engelse woord drone en het Duitse Drohne, een mannetjes bij, wat eigenlijk ook de trage betekent. Het skelet in Delft, hoewel vrij belangrijk gereconstrueerd, is wel het meest volledige, dat in Nederland te vinden is. Verder zijn er wat botten bekend uit Leiden. Een aardige reconstructie is te vinden in het Museum voor het Onderwijs in Den Haag en een fraaie afbeelding op het schilderij van ROELAND SAVERY „Orpheus zingend voor de dieren”, om bij Nederland te blijven.

Fig. 5. Solitaire (*Pezophaps solitarius*) Kopskelet naar LÜTTSCHWAGER.

Veel is er geschreven over de verwantschap met andere dieren. LÜTTSCHWAGER wil het dier onderbrengen bij de rallen, vooral op osteologische gronden, zoals de zware snavel, die bij duiven meestal zwak is, het ontbreken van een washuid, die bij de duiven groot is, en de zeer schuine richting van het achterhoofdsgeat en de kleine oogholte en nog enige minder belangrijke meer. Hij vergelijkt de kop met die van de Nieuwzeelandse ral *Notornis hochstetteri*, die echter een totaal andere snavel heeft. Ook de Brockhaus A.B.C., Biologie 1969 vermeldt de Dodo bij de rallen. De meeste andere vogelkundigen houden het dier voor een soort duif, die dan wel tot een zeer afwijkende groep behoort, de Raphidae, die zich zeer aberrant ontwikkelde op de verafgelegen eilanden, waar geen concurrentie was met de oorspronkelijk nog niet tot hier doorgedrongen zoogdieren. HILLENIOUS wijst op de overeenkomst tussen de in het geheel niet op de kop van een volwassen duif gelijkende dodokop met die van een nog zeer jonge duif en vraagt zich af of men dit verschijnsel niet moet toeschrijven aan *neotenie* of *pedamorfose*, een evolutie, waarbij in de volwassen staat jeugdkenmerken bewaard blijven. Een bekend voorbeeld hiervan is de *axolotl*, een vooral uit Mexico bekende salamandersoort, die zonder kenmerken als de grote uitwendige kieuwen en een platte en gevinde staart van de larvevorm te verliezen toch al tot voortplanting geschikt is. Er is een zekere gelijkenis, wat snavelvorm betreft met de tandduif, *Didunculus strigirostris* van de Samoaeilanden, die weliswaar wel kunnen vliegen, maar dit zelden doen. Ook in levenswijze, het voedsel zoeken op de grond, wat ook de zelden vliegende kroonduiven doen, komen zij

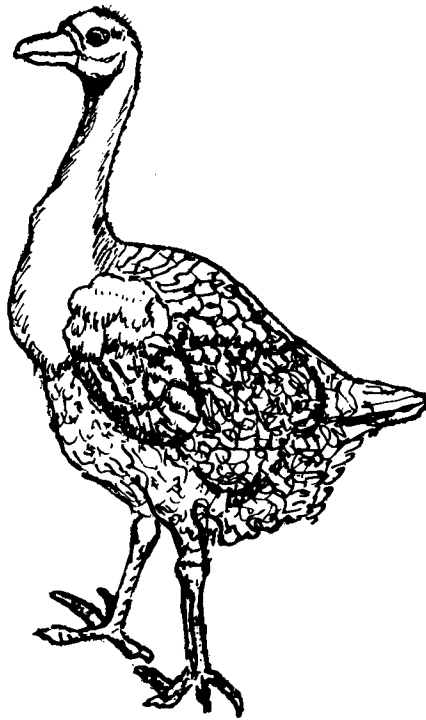

Fig 6.

Fig. 6. Reconstructie van de Solitaire van Rodriguez.

vrij sterk met de dodo's overeen. Evenwel is dit dier volgens VERHEYEN niet bijzonder nauw verwant met de Dodo. Daardoor vervalt ook één van de argumenten van LÜTTSCHWAGER, namelijk, dat er geen enkele niet tot vliegen in staat zijnde duiven bestaat, gedeeltelijk weg. Er waren trouwens echte rallen op Mauritius in de tijd van de ontdekking evenals een niet of nauwelijks vliegende papegaai, een uil, en reigers, vogels, die daar overigens toch meest zeer goed toe in staat zijn.

Dat de uitroeiing van de dodo's voor een groot deel toe te schrijven is aan de Hollandse zeelieden, die er veel meer gedood hebben dan nodig was voor de ongetwijfeld zeer begrijpelijke behoefte aan vers vlees na de lange zeevaart is bekend genoeg. Maar nog meer is misschien de vernietiging het gevolg geweest van de invoering door hen, gedeeltelijk ook onwillekeurig van zoogdieren als varkens, geiten, ratten, die wel dikwijls de nesten zullen verstoord hebben of door het vernietigen van vele planten de biotoop sterk veranderden. Het waarschijnlijk laatst bekende exemplaar werd door een schipbreukeling in 1681 opgegeten.

Ook op het eiland Reünion (in oude berichten Ile de Bourbon genoemd) schijnt een andere dodo-soort geleefd te hebben (*Didus apterornis* Schlegel of *Victoriornis imperialis*), de witte dodo, waarvan het mannetje geelachtig geweest zou zijn

met een wat roodbruine kop en hals en het wijfje hoofdzakelijk wit met goudgele vleugels, terwijl bij beide geslachten de snavel geel was met zwarte spits en zwarte lijsten. Men kent ze alleen van schilderijen en tekeningen, tot nog toe heeft men geen beenderen gevonden.

Een derde verwante soort, de zogenaamde Solitaire (*Pezophaps solitarius Selys*) is beter bekend door het vinden van talrijke beenderen, op het eiland Rodriguez. Een vrij uitvoerige beschrijving en een, niet geheel juiste afbeelding vinden we in: *Voyages et Aventures de François Leguat et de ses Compagnons, en deux isles deserts des Indes Orientales*, 1708. Weliswaar geeft SWAEN een zeer vernietigende kritiek over het boek als reisverhaal, dat hij meent te moeten bestempelen als een soort avonturenroman, in de geest van Defoe's *Robinson Crusoe* en dergelijke werken uit de 18e eeuw, het zou zelfs niet geschreven zijn door LEGUAT, maar wel zegt hij, dat hij een zegsman zou gehad hebben, die het eiland bezocht had. Enkele der beschreven dieren schijnen volkomen fantasie te zijn, maar wat de beschrijving van de solitaire betreft, deze is waarschijnlijk voor de meerderheid van de feiten, die beschreven worden, juist volgens de bijzonderheden, die uit de skeletten blijken en de spaarzame andere mededelingen van mensen, die het dier nog gekend hebben. Waarschijnlijk was de vogel nog groter dan de dodo, tot een meter toe en kon ook niet vliegen, hoewel er nog enige, volgens een bewaard gebleven tekening 9 zeer korte slagpennen waren. De snavel is wel groot, maar kleiner dan bij de dodo en beide snavelhelften schijnen gebogen te zijn, maar zonder de stevige haakvorm van de walgvogel. Ook ontbreken de dwarslijsten en is de sneb ook niet zo zijdelings samengedrukt. Volgens LEGUAT is ze donkerbruin, volgens de schets in hoofdzaak geel met een rode vlek bij de ogen. Opvallend is het verschil in grootte tussen de verschillende skeletten. Men neemt aan dat de grootste mannetjes waren en de kleinere wijfjes, maar men schijnt daarvoor geen absolute bewijzen te hebben. Solitaire (de eenzame) noemt LEGUAT of wie de schrijver dan ook geweest mag zijn, het dier, omdat men er zelden enige bij elkaar zag, hoewel er zeer vele waren, misschien omdat er een zekere areaalafgrenzing schijnt geweest te zijn.

Ze hadden bijna geen staart en hun met veren bedekt achterdeel liep rond „gelijk de billen van een paard”. Ze stonden hoog op de poten, hadden een lange hals en zwarte, heldere ogen. De mannetjes zouden donkergrijs of bruin geweest zijn, de wijfjes lichter, blond als een blonde vrouw, zoals Leguat zegt. Merkwaardig is, dat er gezegd wordt, dat het einde van de vleugelbeenderen een verdikking droeg „als een ronde musketbal”. Ze zouden deze kogel gebruikt hebben bij gevechten in de paartijd, terwijl zij dan ook de vleugels gebruikten bij het baltsen, waardoor zij een groot lawaai maakten. Inderdaad vindt men op de beenderen, die vrij veel gevonden zijn en vooral op die van de vleugels, sterke beenwoekeringen. Waarschijnlijk zijn het plaatsen, waar verwondingen hersteld zijn of volgens een andere onderzoeker, dat het een ziekteverschijnsel was, dat min of meer erfelijk geworden was (iets dergelijks vindt men bij de veelvuldig voorkomende rhachitischachtige beenwoekeringen bij de *hollenbeer*).

Erfelijkheid van zo'n ziekteverschijnsel is een vrijwel nooit geconstateerd verschijnsel en lijkt wel wat twijfelachtig, maar zou door het uitblijven van selectie op een beperkt gebied toch wel mogelijk kunnen zijn. Bij het min of meer vergelijkbare geval van de *hollenbeer* acht men het een degeneratieverschijnsel, voorafgaande aan het uitsterven.

Een eigenaardige bijzonderheid, die LEGUAT nog weet mede te delen, is, dat er

in de krop van de vogel een steen voorkomt, zo groot als een kippeï van bruine kleur, aan één zijde glad en aan de andere stekelig. Waarschijnlijk is, dat deze steen niet in de krop, maar in de maag voorkwam. Een dergelijk voorkomen wordt ook opgegeven voor de dodo. Het wonderlijke is dat er steeds gesproken wordt van maar één steen, terwijl vele vogels regelmatig steentjes oppikken ter bevordering van het fijnmalen van het voedsel. Toch schijnt dit ook het geval te zijn bij de manenduiſ (*Caloena nicobariensis* (Linné)) van de Nicobaren-eilanden bij India, die volgens VERHEYEN het naast verwant was aan de *Raphidae*, en bij de kroonduiven. En bij opgegraven skeletten van *Pezophaps solitarius* vond men bij verschillende voorwerpen inderdaad zo'n steen en slechts ook één in de maagstreek.

Een opvallend verschil van de kop van de solitaire en de dodo is nog, dat bij de eerste het voorste gedeelte van de kop hooggewelfd is in tegenstelling tot het met een slechts flauwe bocht naar bovenlopen van de schedel achter de snavel bij de dodo.

De Japanse ornitholoog HACHISUKA, meent nog bewijzen gevonden te hebben van een tweede solitaire op Réunion, *Ornithoptera solitaria*, maar nadere bijzonderheden hierover heb ik in de mij ter beschikking staande literatuur niet kunnen vinden.

Literatuur

- Gilliard. E. Thomas, De Wereld der dieren, Vogels. Bewerking van IJsseling M. A. en Scheygrond. A.
1967 Hillenius D. De vreemde eilandbewoners N.V. de Arbeiderspers, Amsterdam.
1929 Kampen P. N. van, De Geographische Verspreiding der dieren (Zoögeographie) Wereldbibliotheek.
1933 Lambrecht, Kálmán, Handbuch der Palaeornithologie, Verlag Gebrüder Borntraeger, Berlin. (Veel literatuurvermeldingen)
1961 Lüttschwager, Johannes, Die Drontevögel, Die Kleine Brehm-Bücherei A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
1917 Oudemans, A. C. Dodo-studiën. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, Tweede Sectie, Deel 19: No. 4 (met vele afbeeldingen en literatuurvermeldingen).
1940 Swaen, A. E. H. Voyage et Aventures de François Leguat et de ses Compagnons, Ardea.
1928 Tesch, J. J. Uitgestorven en uitstervende dieren I en II. Wil en Weg. Mij. voor voor Goede en Goedkope Lectuur.
1969 Tijdschrift voor dierenbescherming. Anonymus, Het drama van de Dodo.
1957 Verheyen, R. Analyse potentiel morphologique et project de la classification des Columbiformes (Westmore 1924).
Bulletin de l'Institut Royal d'Histoire Naturelle de Belgique Tome 33.
1940 Wit, R. de. Een skelet van de Dodo te Delft. Geologie en Mijnbouw.